

3. Bazarna O. V. Poniattia, sut, pryroda publicznego upravlinnia ta derzhavnoho upravlinnia [Elektronnyi resurs] / O. V. Bazarna // Visnyk Skhidnoukr. nats. un-tu im. Volodymyra Dalia. – 2012. – №1 (172), Ch.2. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsnu/2012_1_2/Bazarna.pdf.
4. Bairak S. Politychna uchast hromadian respubliki Polshcha na rivni mistsevoho samovriaduvannia [Elektronnyi resurs] / S. Bairak. – Rezhym dostupu: <http://social-science.com.ua/article/1100>
5. Batanov O. Aktualni problemy reformy konstytutsiinoi modeli mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini / O. Batanov // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – Vyp.5–6 (85–86). – S.34–42.
6. Bohiv Ya. S. Mistseve samovriaduvannia yak odna iz form realizatsii pryntsyphu narodnoho suverenitetu / Ya. S. Bohiv // Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Ser.: Pravo. – 2014. – №2 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Choasp_2014_2_8
7. Bohiv Ya. S. Poniattia ta pryntsyphu mistsevoho samovriaduvannia 2 [Elektronnyi resurs] / Ya. S. Bohiv. – Rezhym dostupu: <http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/bohiv.pdf>
8. Borovskiy O. O. Politychni rezhym yak ob'ekt sotsiologichnoho doslidzhennia: avtoref. dys. ... kand. sotsioloh. nauk: spets. 22.00.04 / O. O. Borovskiy; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2004. – 16 s.
9. Vilchynska I. Yu. Politychna motyvatsiia: osnovni naukovy pidkhody i teorii: monohrafiia / I. Yu. Vilchynska. – K.: NAKKIM, 2010. – 336 s.
10. Vonsovych H. B. Analiz katehori «politychna uchast» u zakhidni politychni teorii [Elektronnyi resurs] / H. B. Vonsovych. – Rezhym dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
11. Hladii V. I. Mistseve samovriaduvannia yak resurs polityky yevrointegratsii: dosvid Vyshehradskoi hrupy ta perspektyvy Ukrainy: dys. ... kand. polit. n.; spets.: 23.00.02 – politychni instytuty ta protsesy / V. I. Hladii; DVNZ «Prykarpatskyy natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka». – Ivano-Frankivsk, 2015 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/dis_hladii.pdf
12. Hlyvka A. O. Efektyvnist funktsionuvannia mistsevoho samovriaduvannia yak harantiia stanovlennia hromadianskoho suspilstva: problemy reformuvannia / A. O. Hlyvka // Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Seria Politychni nauky. Vyp.74 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. – Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2016. – S.132–141.
13. Hrobova V. P. Systema mistsevoho samovriaduvannia v Polshchi: perspektyvy vykorystannia dosvidu v Ukraini / V. P. Hrobova // Naukovy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Seria: Pravo. – Uzhhorod: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2015. – T.1, Vyp.31. – S.78–82.
14. Horbatiuk M. Osnovni teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyvchennia vlady na mistsevomu rivni / M. Horbatiuk // Naukovy zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – Vyp.1 (81). – S.23–54.
15. Drashkovych A. Politychna uchast hromadian v protsesi pryiniattia vladnykh rishen / A. Drashkovych // Politolohichni zapysky. – 2013. – №7 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_28.
16. Kunytskyi M. P. Motyvy politychnoi uchasti yak predmet vyvchennia suchasnoi nauky / M. P. Kunytskyi // Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Seria Politychni nauky. Vyp.76 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. – Kyiv: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2017. – S.187–200.
17. Lendiel M. Stan mistsevoi demokratii v krainakh Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy yak chynnyk konsolidatsii natsionalnoi demokratii: teoretyko-metodolohichni zasady / M. Landiel // Naukovy zapysky. – Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». – 2008. – Vyp.3. – S.134–145.
18. Mazur O. H. Kontseptualizatsiia politychnoho rezhymu v umovakh demokratychnoi transformatsii v Ukraini: dys. ... doktr. polit. n.; spets.: 23.00.02. – politychni instytuty ta protsesy / O. H. Mazur; Skhidnoukrainskyy natsionalnyi universytet imeni Volodymyra Dalia. – Sievierodonetsk, 2015 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://pdpu.edu.ua/images/vchena_rada_d41.053.03/Mazur/disMazur.pdf
19. Lendel M. O. Lokalni politychni studii yak komplementarni pidkhid do doslidzhennia polityky / M. O. Lendel // Naukovy zapysky NaUKMA. Ser. Polit. nauky. T.95. – 2009. – S.27–32.
20. Politychni rezhym i narodovladdia v Ukraini: politolohichni analiz: monohrafiia / Za red. prof. F. M. Rudycha. – K.: IPIEND im. I. F. Kurasa, 2011. – 456 s.
21. Rybalka S. V. Osoblyvosti doslidzhennia struktury vlady v miskykh spilnotakh v Ukraini / S. V. Rybalka // Aktualni problemy polityky. – 2015. – Vyp.55. – S.106–115.
22. Romanova V. Politychni rezhym u natsionalnomu ta rehionalnomu formati // Naukovy zapysky Instytutu politychnykh ta etnonatsionalnykh doslidzhen imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prats. – K.: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2008. – Vyp.38. – S.257–265.
23. Salnikova S. A. Politychna uchast: kontseptualni skhemy, metodyky vymiriuvannia / S. A. Salnikova, O. V. Matsiuk // Sotsiologichni studii. – 2012. – №1. – S.87–92.
24. Serhieieva O. R. Mistseve samovriaduvannia u protsesakh demokratyzatsii suspilstva v Ukraini / O. R. Serhieieva // Ekonomichniy nobelivskiy visnyk. – 2014. – №1. – S.400–406.
25. Slavko T. O. Osoblyvosti demokratychnoho protsesu na mistsevomu rivni / T. O. Slavko // Naukovy pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. – Seria: Politolohiia. – T.149, №137 (2010). – S.37–42.
26. Stefurak M. Spetsyfika provedennia mistsevykh vyboriv ta funktsionuvannia instytutu politychnoi opozytii (na pryklad zakhidnykh oblastei Ukrainy) / M. Stefurak // Naukovy zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – Vyp.3–4 (83–84). – S.324–336.
27. Tatarenko T. M. Orhanizatsiia zhyttiedialnosti terytorialnoho prostoru v konteksti systemnoi modernizatsii ukrainskoho suspilstva / T. M. Tatarenko // Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Seria Politychni nauky. Vyp.71 / In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. – K.: Vyd-vo «Iurydychna dumka», 2016. – S.89–104.
28. Chaltseva O. Kontsept «publichna polityka» u mizhdystsyplinarnomu naukovomu dyskursi / O. Chaltseva // Studia Politologica Ucraino-Polona. Vyp.7. – Zhytomyr–Kyiv–Krakiv: FOP Yevenok O. O., 2017. – S.182–193.
29. Yanishevskiy S. Teoriia miskykh politychnykh rezhymiv: zasady ta mozhlyvosti zastosuvannia schodo vitchyznianskykh lokalnykh politii / S. Yanishevskiy // Naukovy zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy. – Vyp.5–6 (85–86). – S.99–111.

Doskich L. S., postgraduate student, Department of International Information, National University of Lviv Polytechnic (Ukraine, Lviv), ludochka123d@gmail.com

Political Activities at the Local: theoretical and methodological principles for determining the system of local self-government in Ukraine and its functioning within reform processes

The purpose of this research paper is theoretical and applied analysis of the phenomenon of political activities at the local level. The paper substantiates the theoretical and methodological principles of the multipurpose analysis dealing with specifics while the formation and manifestation of political activities at the level of local self-government. Much attention is given to the essential theoretical characteristics of political activities within the realities of urban political regimes. The research work focuses on the analysis of the local citizens' participation in the processes of decentralisation. The role of civil society institutions in the process of forming an effective local self-government system in Ukraine is emphasised. The paper contains practical recommendations and tips for the use of constructive political activities at the local level. The set aim and tasks of the research paper were realised on the basis and due to the implementation of a whole complex of philosophical, worldview, general scientific and some special politicalological methods of scientific research.

Keywords: political participation, local level, Local Government.

УДК 329.14+329.15(477)«1990/1999»

Бідочко Л. Я.,
аспірантка кафедри політології, Національний
університет «Києво-Могилянська академія»
(Україна, Київ), bidochko.lesia@gmail.com

**ЛІВА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ (1990–ТІ РР.):
ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЗАЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ**

З точки зору західної політичної традиції найбільш проблемною частиною українського політикуму є його лівий фланг; на даний момент практично атрофований. Аналізуючи історичні причини такого становища, ми використовуємо теоретико-методологічний інструментарій школи культурного матеріалізму. Соціально-економічний розвиток України в 1990–і рр. полягав у спаді інфраструктурних показників та корінній структурній

трансформації. Падіння частки нижчих соціальних страт у суспільному додатковому продукті неминуче вело до зростання соціального невдоволення, однією з форм якого стало голосування за ліву опозицію урядовому курсу. На загальнонаціональних виборах 1994, 1998, 1999 рр. ліві політичні партії продемонстрували високі результати і позитивну динаміку. Далі у статті проаналізовано фактори, що обмежують зростання електоральної підтримки й політичної сили лівих партій. Український кейс підтверджує теоретичні припущення про зростання ролі структурних та інфраструктурних факторів у житті індустріальних суспільств.

Ключові слова: культурний матеріалізм, політика України, економіка, ліві, КПУ, СПУ, парламентські вибори, націоналізм.

Аналіз сучасної історії – це сфера наукового дослідження, у якій найкраще поєднуються дескриптивні та прескриптивні функції політології. Нещодавнє минуле політичне життя країни вже стало історією (у сенсі більшої доступності джерел, повнішого розуміння причинних зв'язків, витримання певного часового інтервалу, необхідного для дослідження *sine ira et studio*), але досі безпосередньо впливає на поточну політику як частина життєвого досвіду здебільшого одних і тих самих акторів, від представників вищого політикуму до рядових виборців. Досліджуючи політику останніх десятиріч, науковець робить це як емічний спостерігач, не потребуючи додаткового вивчення контексту (або ж з'ясування цієї інформації не становить для нього великих труднощів) – цей відрізок історії припадає на життя нашого і батьківського поколінь. Водночас дослідження охоплює хронологічний інтервал достатній для виявлення закономірностей у масштабі бродєлівського *moyenne durée*. Нам здається, що найлегше пізнати суспільство, вивчаючи його сучасність, але у темпоральній динаміці.

Якщо для вивчення давнього минулого перешкодами стають нерозуміння контексту та нестача джерел, то дослідженню сучасності заважають суб'єктивізм та пануюча ідеологія. У постмайданній Україні атмосфера «декомунізації» подекуди перекидається з КПУ та радянських топонімів на сприйняття усіх відтінків лівої ідеології та практики – від поміркованої соціал-демократії до анархізму. Водночас загальним місцем у вітчизняних політологів і політиків стало твердження про суспільну необхідність і неминучість появи нових сил на лівому фланзі – проукраїнських, проєвропейських, прогресивних. Попри окремі низові ініціативи соціалістичного спрямування та деякі політпроекти з лівим забарвленням цей фланг політичного життя України залишається порожнім, що виглядає вельми дивно з погляду європейської політичної традиції та загалом політичного устрою розвинених країн. Подібна відсутність лівої політики у майбутньому здалася б чимось неймовірним у 1990-і роки, коли ліві політичні сили майже прийшли до влади в Україні. Пояснити таке глибоке падіння вітчизняної лівиці – означатиме наблизитися до розуміння сучасної політичної ситуації та шляхів успішного розвитку українського політикуму, здатного на проведення суспільних перетворень.

Тематика лівого флангу політичного життя незалежної України знайшла своє відображення у кількох непересічних наукових працях. Пік інтересу до української лівиці припав на кінець 1990-х – початок 2000-х рр. З одного боку, так би мовити внутрішнього, це був вияв інтересу до найпотужніших політичних сил, опозиційних чинній владі, що мали, здавалося, непогані перспективи для подальшого розвитку; з

іншого, зовнішнього – однією з локальних варіацій посткомуністичних студій, що мали забезпечити для західних суспільств розуміння процесів, які відбувалися у колишньому Другому світі. Найбільшим іноземним спеціалістом є, безумовно, британський політолог Е. Вілсон, який фокусував увагу на процесах партійного будівництва, ідеологічної трансформації та електоральної бази українських парламентських лівих (тобто КПУ, СПУ, СелПУ, ПСПУ) [1; 2; 3]. Найбільш ґрунтовна праця була підготовлена колективом українських дослідників у рамках діяльності Національного інституту стратегічних досліджень – йдеться про колективну монографію О. Гараня, О. Майбороди, А. Ткачука, В. Хмелька «Українські ліві: між ленінізмом і соціал-демократією» [4]. Усебічний аналіз найбільш лівих політсил України поєднався з намаганням вписати їх у панівний національно-державницький дискурс, а також надати певні прогнози й рекомендації. Окремо хотілося би виділити розробку В. Хмельком питання взаємозв'язків між трансформаціями соціальної структури населення України та його політичними вподобаннями [5]. Утім, протягом 2000-х років інтерес до нашої проблематики різко зменшується. Всередині України це було пов'язано із поступовим відходом парламентських лівих на другий план політичного життя України, тоді як на Заході посткомуністичні студії втратили злободенність, водночас потрапивши у глухий кут теоретичних пошуків [6, с. 88–90]. Занепад «старих лівих» активізував діяльність так званих «нових лівих». Якщо у політичному сенсі це не дало помітних результатів, то принаймні породило цінні з наукової точки зору спроби саморефлексії. Ми маємо на увазі дослідницький доробок соціолога В. Іщенка, у якому діяльність лівих політичних партій України проаналізовано дуже критично, введено у широкий контекст політичної боротьби, застосовно класовий підхід, і усе це підкріплено ретельним аналізом статистичних даних [7; 8].

Звісно, що студії на таку широку тему, як діяльність політичних сил певного ідеологічного спрямування у загальнонаціональному масштабі, зосереджували свою увагу передусім на найбільш значущих для дослідника аспектах. У випадку Е. Вілсона – це посткомуністична трансформація до західних ліберально-демократичних зразків, для Національного інституту стратегічних досліджень – ставлення лівих партій до державної незалежності та національного питання, співвідношення з окремими етнонаціональними групами населення, для В. Іщенка – внутрішня динаміка розвитку партій та їхня залученість до протестної активності. Наше дослідження зосередиться на тому факторі, значення якого для політики є загальноновизнаним, але зазвичай зовсім вноситься «за дужки» політологічного аналізу – економіці. Ми намагатимемося проаналізувати економічне підґрунтя лівої політики в Україні у 1990-і роки, тобто за доби її найбільшого розквіту та максимальних (принаймні зовнішніх) успіхів. У своєму аналізі ми застосуємо підхід культурного матеріалізму, розроблений американським антропологом Марвіном Гаррісом та його учнями [9; 10]. Це не означає схильності до економізму чи то економічного редукціонізму: іншим нашим завданням буде виявити межі впливів економічних факторів на політичні

процеси, за якими у силу вступають фактори структурні та ідеологічні.

У 1990–х рр. «невидима рука ринку» спрямувала незалежну республіку в зовсім протилежний від очікувань прихильників Перебудови бік. Глибока економічна криза була наслідком синергетичної взаємодії кількох факторів:

1) негативні тенденції пізньюрадянської економіки – зокрема, зношення основних фондів, технологічна відсталість, низька частка інноваційного виробництва, падіння продуктивності праці;

2) особливості транзитного періоду – командно-адміністративну модель управління економікою було ліквідовано, коли ще не існувало інституційної бази для ринкових відносин;

3) руйнація міжреспубліканських виробничих ланцюжків – економіка СРСР була єдиним «організмом», ефективного механізму підтримання економічних зв'язків у рамках СНД (такого собі пострадянського ЄЕС) створено не було;

4) включення України до світового ринку на умовах, які висунув «Перший світ» – як сировинної периферії, у тому числі: небажання розвинених країн інвестувати в економіку України, підтримувати її модернізацію; довготривале ставлення до України як до сфери інтересів регіональної субімперіалістичної сили – Російської Федерації;

5) становлення класового суспільства з притаманним для буржуазії первісним накопиченням капіталу; логіка ж цього процесу на перших, принаймні, етапах передбачає конфліктний поділ власності та нехтування суспільними інтересами.

Що відбувалося в площині інфраструктури? Економіка України переживала потужну депресію. Значно скоротилося виробництво товарів і послуг, що знайшло своє відображення в падінні ВВП на 55% протягом 1991–1999 рр. [11] Для порівняння у роки «Великої депресії», яка вразила США в 1929–1933 рр., падіння ВВП було вдвічі меншим [12]. Особливо критичною була ситуація в індустрії – промислове виробництво скоротилося за цей період на 48% [13]. Деякі високотехнологічні галузі, що виробляли товар з високою доданою вартістю, практично розвалилися – мікроелектроніка, верстатобудування, приладобудування. Таким чином структура промисловості змінилася у бік збільшення частки виробництва напівфабрикатів (сталь, хімікати, продукти харчування). Так, частка машинобудування та металообробки впала з 31,3% до 13,4%, а чорної металургії – зросла з 11,2% до 27%. Сільське господарство переживало дещо менший, але також значний спад (–44%) [14]. Якщо в 1991 р. кількість зайнятих в промисловості перевищувала кількість зайнятих у сільському господарстві в 1,6 рази, то в 1997 р. ці показники зрівнялися, а станом на 2001 р. у сільському господарстві працювало в 1,3 рази більше осіб, ніж у промисловості. Ціком можна було говорити про перехід від індустріальної економіки до індустріально-аграрної, а зростання поруч із промисловістю й товарним аграрним сектором натурального господарства (городи, дачі, присадибні ділянки) вказувало на ще глибший регрес. Відносне зростання спостерігалось тільки в секторі послуг [5, с. 2]. Суттєві структурні зміни відбулися і в сфері

зовнішньої торгівлі. Протягом 1995–2000 рр. частка країн СНД зменшилася як в українському експорті (з 52,7% до 33,3%), так само в імпорті (з 64,5% до 33,7%) [14].

Якщо говорити про структуру суспільства, то найбільш суттєвою зміною було формування суспільних класів. Класова природа СРСР залишається серед науковців дискусійним питанням далеким від розв'язання. У будь-якому випадку правляча еліта радянського суспільства, хоч і користувалася низькою привілеїв економічного характеру, але лише контролювала засоби виробництва, аж ніяк не володіла ними [15, с. 62]. Протягом 1990–х рр. відбувався розподіл суспільної власності, правовим вираженням чого став інститут приватної власності (утім, приватизація в Україні дещо пробуксовувала порівняно з Росією, що призвело до появи тимчасової страти напіввласників – керівників державних підприємств, які незаконно привласнювали частину прибутку [5, с. 7–8]). Цей процес породив новий правлячий клас – буржуазію. До її складу масово увійшли представники правлячих груп УРСР (партійна номенклатура, «червоні директори») та в індивідуальному порядку представники радянського «середнього класу» (інтелігенція, службовці). Посади у державному апараті та організовані злочинні угруповання ставали знаряддями накопичення капіталу не рідше, якщо не частіше, ніж підприємницький хист і ринкова кон'юнктура. Переможці у боротьбі за власність на засоби виробництва утворили велику і середню буржуазію. Окремим класом можна вважати дрібну буржуазію – ті групи населення, що мають власність, отримують певні прибутки (з бізнесу, професійної діяльності або корупційної ренти), але не використовують найманої праці [16, с. 85].

Переважаюча більшість населення України працездатного віку залишилася найманими працівниками; тільки якщо до 1991 року у ролі працедавця виступала виключно держава (що позиціонувала себе «робітничо-селянською»), то протягом 1990–х рр. частка підприємств державної власності постійно зменшувалася, відповідно зростала частка приватних «покупців» робочої сили. Відзначимо, що трудові відносини продовжував регулювати Кодекс законів про працю УРСР 1971 року (із поправками діє й досі), орієнтований передусім на захист прав найманого робітника, а не інтересів працедавця [17]. Але це де-юре, а як змінилося становище пролетаріату (у широкому розумінні цього терміну) де-факто? Про програш цього класу в процесі структурних змін 1990–х років свідчить той факт, що значно зменшилася частка суспільного додаткового продукту, що її отримували наймані робітники. Частка заробітної плати у ВВП знизилася з 58,8% у 1990 р. до 45% на початку 2000–х рр. [18, с. 25]. Реальна заробітна плата в 1999 р. становила близько 30% від показників 1990 р. [19]. Заборгованість з зарплати у 1999 р. сягнула 7,2 млрд. грн. [20]. Доходи найманих працівників «з'їдала» девальвація купоно-карбованців, а згодом – гривні [21], тоді як представники вищих класів мали можливість користуватися «умовними одиницями». Падіння реальних заробітних плат випереджало темпи падіння ВВП (а тим більше зниження продуктивності праці, що становило за досліджуваний період усього 23%)

[19] – це свідчило про те, що причиною погіршення матеріальних умов життя більшості українців був не самий лише економічний спад, а і перерозподіл суспільного багатства на користь новонародженої буржуазії. Деградація виробництва неминуче вела до ліквідації робочих місць та зростання безробіття, що створювало «резервну армію праці» (наприкінці 1999 р. – 12,4%) – класичний інструмент тиску з боку працедавців на найманих працівників у капіталістичних країнах [22].

Як і в попередні історичні епохи, вельми суперечливим було класове положення селянства; воно так і не дійшло до повного розшарування на буржуазію і пролетаріат. Селянське домогосподарство часто поєднувало в собі доходи від праці за наймом, дрібного бізнесу, ренту (пай) та елементи натурального господарства. Сільська місцевість стала зоною найбільшого скорочення доступу до благ соціальної держави [15, с. 101]. 1990–і рр. були часом занепаду харчової промисловості. Її частка у промисловому виробництві знизилася з 18,7% до 16,8% [14]. Ця галузь частково відвоює у імпортерів конкурентів місце на вітчизняному ринку та закріпиться на іноземних вже в наступному десятиріччі.

Як ми продемонстрували вище, практично усі економічні показники протягом 1990–х рр. погіршилися. Разом із кардинальною структурною перебудовою суспільства це призвело до падіння рівня життя більшості громадян України. «Старі ліві» за визначенням висували на перший план економічні питання та закликали до встановлення соціальної справедливості й підвищення добробуту пересічних громадян. До того ж «старі ліві» виступали в ролі єдиної на той час принципової й структурної опозиції владі, а також підкреслювали в тій чи іншій мірі свій зв'язок із радянським режимом, що за всіх своїх недоліків залишив у історії успішні приклади економічної модернізації України [2, с. 23].

Діюча влада не наполягала на провині «попередників» у економічних провалах сьогодення, надто свіжим у пам'яті електорату був той факт, що за великим рахунком влада сама собі була попередником. Падіння ВВП розпочалося ще до розпаду СРСР, але протягом 1992–1998 рр. його темпи були в кілька разів вищими, ніж за радянської влади.

Таблиця 1

Падіння ВВП України у 1988–1999 рр.

Роки	Середнє річне зростання ВВП, %
1988 – 1991	–2,05
1992 – 1993	–11,95
1994 – 1997	–12,2
1998 – 1999	–1,05

У європейських країнах зазвичай набагато менші економічні коливання (скажімо, спад темпів зростання економіки) зазвичай призводять до політичних змін, приходу опозиційних сил до влади. Звісно, не тільки ліві політичні сили можуть уособлювати альтернативну програму економічного розвитку. Та в 1990–і рр.

націонал-демократичний табір цілковито підтримував економічний курс уряду та відігравав роль його молодших, критичних партнерів у Верховній Раді [23]. Отже, в умовах тогочасного політичного життя України невдоволення економічною ситуацією мало радше знаходити вираження в підтримці лівих політичних сил.

Масове невдоволення соціально-економічними наслідками ринкових перетворень привело ліві партії до влади в більшості країн колишнього соціалістичного табору: 1993 – уряд Вальдемара Павляка в Польщі, 1994 – Дьюлі Хорна в Угорщині, 1995 – Жана Віденова в Болгарії, 1998 – Мілоша Земана в Чехії [2, с. 23]. Східноєвропейські ліві так і не змогли вибудувати та втілити в життя альтернативну неоліберальній соціально-економічну політику, але принаймні ліві партії побували «у керма» та вписалися в посткомуністичну політичну модель [2, с. 23]. Водночас ліві не змогли прийти до влади в жодній з країн СНД, де економічна ситуація була однозначно гіршою.

Таблиця 2

Зростання ВВП (у постійних цінах 2010 р.)
протягом 1991–1999 рр., %

Польща	48
Угорщина	11,9
Болгарія	–6
Чехія	0,8
Російська Федерація	–35,5
Україна	–55,3

Утім, така перспектива виглядала цілком реалістичною в Україні 1990–х рр. Ліві партії стали лідерами за кількістю проведених у 1994 р. депутатів у в одномандатних округах. Вибори президента того ж року не беремо до уваги, адже у них не брав участі кандидат від найбільшої лівої політсили – КПУ. Після парламентських виборів 1998 р., які проходили за змішаною системою, ліві збільшили свою присутність у Верховній Раді України. Кандидати від КПУ, СПУ, ПСПУ сумарно отримали на 8% голосів більше, ніж Леонід Кучма, у першому турі президентських виборів 31 жовтня 1999 р. [2, с. 21].

Таблиця 3

Результати лівих
на загальнонаціональних виборах

	1994	1998 (партійні списки)	1998 (мажоритарні округи)	1999 (1 тур пре- зидентських виборів)
КПУ	23,5%	24,7%	16,4%	22,2%
СПУ	3,5%	8,6%	2,2%	11,3%
СелПУ	4,4%			–
ПСПУ	–	4%	0,9%	11%
Усього	31,4%	37,3%	19,5%	44,5%

Отже, в умовах економічної депресії 1990-х рр. українські ліві партії стабільно нарощували електоральний успіх, однак не могли набрати «критичної ваги» голосів виборців, що дозволила б їм мати більшість у парламенті або отримати президентський пост, хоча подібні політичні досягнення виявилися цілком під силу центральноєвропейським лівим (навіть у найбільш успішній в економічному відношенні Польщі).

Які фактори не дозволили економічній фрустрації мільйонів українців перерости в урядування лівих критиків економічного курсу діючої влади? Ці фактори слід шукати поза межами суто інфраструктурних кількісних змін. У рамках цієї статті ми можемо лише окреслити їх у найзагальніших рисах.

По-перше, варто звернути увагу на виборчу систему. На виборах до Верховної Ради у 1994 р. використовували мажоритарну систему, а у 1998 р. – змішану, мажоритарно-пропорційну. Формат парламентських виборів регулювався Законами України «Про вибори народних депутатів України» відповідно від 18 листопада 1993 р. та 24 вересня 1997 р. Навколо останнього з них точилися серйозні суперечки, що були виявом політичної боротьби: закон багато разів повертався президентом до Верховної Ради на доопрацювання, а частину його положень Конституційний суд визнав не відповідними Конституції України [24, с. 321–323]. Наприкінці 1990-х рр. ліві політичні сили ратували за перехід до пропорційної системи виборів, тоді як владні кола захищали мажоритарну складову змішаної системи. «Мажоритарка» оголошувалася зразковою виборчою системою, притаманною країнам «старої демократії». Останнє було правдою, але власне в Україні мажоритарна система залишилася з радянської доби. Її трансформації перегукувалися з трансформаціями національної правлячої еліти, але дивним чином в її основі зберігся принцип «виборів без вибору». Результати парламентських виборів у 1998 р. за мажоритарними округами та партійними списками різко відрізнялися між собою (див. таб.3). Характерно, що в переважній більшості країн экс-соцтабору була запроваджена пропорційна виборча система.

Ще більше значення для політичного життя країни мав інший фактор – націоналізм (вірніше, націоналізми). Розпад СРСР спричинив і крах радянської ідентичності, які містила елементи класової свідомості, державного патріотизму і супранационалізму. Перехід до нових колективних ідентичностей в умовах економічної катастрофи, соціальних трансформацій та актуалізації історичних конфліктів був непростим скрізь у СНД. Наприклад, у сусідній Молдові подібні процеси призвели до війни у Придністров'ї (1992 р.). В Україні титульна нація насправді буда досить гетерогенним утворенням, у якому можна було виділити кілька субетнічних елементів. Двома полюсами цього континууму були галицькі «свідомі українці» та «радянський народ» Донбасу, які поєднували зі своєю самоідентифікацією певну ідеологію та підтримку політичних сил. Перші стали вірним електоратом Народного руху, тоді як останні – КПУ.

Етнонаціональні явища є складним феноменом. Так, суто етнічне, визначене насамперед родинним похо-

дженням, можна віднести до царини інфраструктури; мовні аспекти національних процесів тісно пов'язані зі структурними змінами (урбанізація, освіта); тоді як національна свідомість, безумовно, належить до царини надструктури. Економічна фрустрація часто знаходить своє вираження у зростанні націоналістичних сентиментів, упереджень і вподобань; до цього додалися такі фактори як реальні та уявні перешкоди для підтримання економічних і особистих (зокрема, родинних зв'язків) із республіками колишнього СРСР, насамперед із РФ, та зміни у мовнокультурній політиці держави. Це створювало багатомільйонний «прорадянський» електорат. На його ниві вирішила зосередитися КПУ [2, с. 35]. Але на той час комуністи зовсім ще не нагадували регіональну партію. На парламентських виборах 1998 р. компартія отримала перше місце за партійними списками в 15 областях та АР Крим. Але їхні електоральні успіхи були набагато нижчими за загальнонаціональний рівень у деяких західноукраїнських областях. СПУ та СелПУ також мали регіональну базу (відповідно Центральна й Південна Україна) з певними субетнічними конотаціями, але набагато менше артикулювали національні питання [2, с. 50]. Натомість ПСПУ, будучи «молодшою дитиною» в українському лівому таборі, стала набирати політичні бали, педалюючи національні, мовні, історичні та релігійні теми [7, с. 95, 98–99].

Висновок. У 1990-х рр. стрімкий економічний спад і регресивні структурні зміни у народному господарстві викликали масове невдоволення урядовою політикою ринкових перетворень. Ліві політичні партії, утворені у 1991–1996 рр. – СПУ, СелПУ, КПУ, ПСПУ – тією чи іншою мірою експліцитно формулювали антикапіталістичну програму. Існують серйозні підстави сумніватися у можливості реалізувати подібну програму, «повернути назад» процес утворення класового суспільства, не маючи для цього ані оригінальних ідей, ані дієвих засобів. На це, зокрема, вказує досвід країн экс-соцтабору. Проте до кінця 1990-х рр. електоральні успіхи «старих лівих» невпинно зростали. Усе ж таки узяти політичну владу (якщо не враховувати обіймання лівими політиками посади голови Верховної Ради України у 1994–2000) їм не вдалося. Український кейс доводить слушність модифікованої культурно-матеріалістичної схеми: у індустріальних соціумах інфраструктура залишається базою суспільного розвитку, але структурні зміни відіграють самостійну роль, а надструктура (культура та ідеологія) користується певної автономією та здійснює на матеріальні фактори «зворотній вплив». У незалежній Україні до числа чинників, що визначали електоральні вподобання виборців, увійшли, крім соціального становища, національна ідентичність. Для лівих це була «палка з двома кінцями»: скажімо, КПУ набирала голоси на Донбасі, але недопраховувалася на Галичині. Обмежити конвертацію суспільної фрустрації в політичні дивіденди лівих партій можна було за допомогою певних механізмів представницької демократії, що почасти перебували під контролем правлячих кіл, бенефіціарів ринкових перетворень. В українському випадку це мало вигляд підтримкою виконавчою владою збереження мажоритарної системи виборів до парламенту.

Структурні зміни в устрої українського суспільства та всередині окремих соціальних груп, безумовно, також вплинули на українську політику та, зокрема, її лівий фланг, але це питання потребує окремого дослідження. Для кращого розуміння історичних і соціологічних закономірностей та наближення до практичних висновків у царині політичної науки, динаміку лівої політики 1990-х рр. слід співставляти з її розвитком у 2000-х – на початку 2010-х рр.

Список використаних джерел

1. Wilson A. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? // *Europa-Asia Studies*. – 1997. – Vol.49. – №7. – P.1293–1316.
2. Wilson A. Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change, 1991–2000 // *The Slavonic and East European Review*. – 2002. – Vol.80. – №1. – P.21–59.
3. Wilson A. The Communist Party of Ukraine: From Soviet Man to East Slavic Brotherhood // *The Left Transformed in Post-Communist Societies: The Cases of East-Central Europe, Russia, and Ukraine* / Edited by Jane L. Curry, Joan B. Urban. – Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003. – P.209–243.
4. Українські ліви: між лєнінізмом і соціал-демократією / О. Гарань, О. Майборода, А. Ткачук, В. Хмелько. – Київ: Видавничий дім «KM Academia», 2000. – 256 с.
5. Хмелько В. Б. Макросоціальні зміни в українському суспільстві за роки незалежності // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. – 2003. – №1. – С.5–13.
6. Kollmorgen R. Theories of Postcommunist Transformation. Approaches, Debates, and Problems of Theory Building in the Second Decade of Research // *Studies of Transition States and Societies*. – 2013. – Vol.5. – Issue 2. – P.88–105.
7. Іщенко В. О. Нові ліви як суспільний рух у суспільстві, що трансформуються: на прикладі України: дис. ... канд. соц. наук: 22.00.03. – Київ, 2011. – 260 с.
8. Ishchenko V. The Ukrainian Left during and after the Maidan Protests. – Kyiv: GUE/NGL, 2015. – 128 p.
9. Бідочко Л. Я. Культурний матеріалізм як стратегія дослідження культурних систем // *Мастеріум*. – 2016. – Вип.58. – С.3–8.
10. Bidochko L. Theoretical Framework and Genesis of Cultural Materialism in Political Studies // *Наукові записки НаУКМА. Політичні науки*. – 2016. – Т.186. – P.18–22.
11. The World Bank. GDP (constant 2010 US\$) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=UA>.
12. Кораблін С. А. Велика депресія. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina-.html>.
13. The World Bank. Industry, value added (constant 2010 US\$) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.KD?locations=UA>.
14. Разрушительная редукция экономики Украины в 1990-е годы: ее причины и результаты [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cc-sauran.kz/rubriki/ekonomika/96-razrushitelnaya-redukcija-ekonomiki-ukrainy-v-1990-e-gody-ee-prichiny-i-rezultaty.html>.
15. 20 років капіталізму в Україні. Історія однієї ілюзії / За ред. К. Ткаченка. – 268 с.
16. Tugal C. Elusive revolt: The contradictory rise of middle-class politics // *Thesis Eleven*. – 2015. – №130 (1). – P.74–95.
17. Чемерис В. В. Трудовий кодекс і робітничий рух в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/05/21/6964952/>.
18. Попова В., Попов В. Реалії та перспективи економічного зростання в Україні // *Економіка України*. – 2005. – №6. – С.23–29.
19. Відділ економічної та соціальної стратегії НІСД. Щодо пріоритетних напрямів реформування заробітної плати в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/monitor/Monitor1_72/01.htm.
20. Чорний А. В., Паскар М. О. Аналіз заборгованості із виплати заробітної плати за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/chorniy-a-v-paskar-m-o-analiz-zaborgovanosti-iz-viplati-zarobitnoyi-plati-za-vidami-ekonomichnoyi-diynalnosti-u-chnivetskiy-oblasti/>.

21. Индекс инфляции в Украине 1991–2014 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://profmeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=875>.

22. Купець О. В. Безробіття в умовах реформування економіки України // *Наукові записки НаУКМА: Економічні науки*. – 2000. – Т.18. – С.31–38.

23. Барцьось В. В. Концепція державотворення як реформаторський антикризовий документ Народного руху України в соціально-економічній галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1909/52/>.

24. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії / заг. ред. А. І. Кудряченко. – К.: НІСД, 2007. – 396 с.

25. Васильченко С. Загублена мажоритарка. Як політики підлаштовували під себе вибори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/25/87099/>.

References

1. Wilson A. The Ukrainian Left: In Transition to Social Democracy or Still in Thrall to the USSR? // *Europa-Asia Studies*. – 1997. – Vol.49. – №7. – P.1293–1316.
2. Wilson A. Reinventing the Ukrainian Left: Assessing Adaptability and Change, 1991–2000 // *The Slavonic and East European Review*. – 2002. – Vol.80. – №1. – P.21–59.
3. Wilson A. The Communist Party of Ukraine: From Soviet Man to East Slavic Brotherhood // *The Left Transformed in Post-Communist Societies: The Cases of East-Central Europe, Russia, and Ukraine* / Edited by Jane L. Curry, Joan B. Urban. – Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003. – P.209–243.
4. Ukrainski livi: mizh leninizmom i sotsial-demokratiyeyu / O. Haran, O. Maiboroda, A. Tkachuk, V. Khmelko. – Kyiv: Vydavnychiy dim «KM Academia», 2000. – 256 s.
5. Khmelko V. B. Makrosotsialni zminy v ukrainskomu suspilstvi za roky nezalezhnosti // *Sotsiolohiya: teoriya, metody, marketynh*. – 2003. – №1. – S.5–13.
6. Kollmorgen R. Theories of Postcommunist Transformation. Approaches, Debates, and Problems of Theory Building in the Second Decade of Research // *Studies of Transition States and Societies*. – 2013. – Vol.5. – Issue 2. – P.88–105.
7. Ishchenko V. O. Novi livi yak suspilnyi rukh v suspilstvi, shcho transformuyetsia: na prykladi Ukrainy: dys. ... kand. sots. nauk. 22.00.03. – Kyiv, 2011. – 260 s.
8. Ishchenko V. The Ukrainian Left during and after the Maidan Protests. – Kyiv: GUE/NGL, 2015. – 128 p.
9. Bidochko L. Ya. Kulturny materializm yak stratehiya doslidzhennya kulturnyh system // *Mahisterium*. – 2016. – Vyp.58. – S.3–8.
10. Bidochko L. Theoretical Framework and Genesis of Cultural Materialism in Political Studies // *Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky*. – 2016. – T.186. – P.18–22.
11. The World Bank. GDP (constant 2010 US\$) [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD?locations=UA>.
12. Korablin S. A. Velikaya depressiya. Ukraina [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <https://zn.ua/macrolevel/velikaya-depressiya-ukraina-.html>.
13. The World Bank. Industry, value added (constant 2010 US\$) [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.KD?locations=UA>.
14. Razrushitelnaya reduktsiya ekonomiki Ukrainy v 1990-ye gody: yeye prichiny i rezul'taty [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://cc-sauran.kz/rubriki/ekonomika/96-razrushitelnaya-redukcija-ekonomiki-ukrainy-v-1990-e-gody-ee-prichiny-i-rezultaty.html>.
15. Leyn D. Sotsialni peredumovy ekonomichnykh i politychnykh zmin // 20 rokov kapitalizmu v Ukraini. Istoriya odniyeyi ilyuziyi / Za red. K. Tkachenka. – S.55–79.
16. Tugal C. Elusive revolt: The contradictory rise of middle-class politics // *Thesis Eleven*. – 2015. – №130 (1). – P.74–95.
17. Chemerys V. V. Trudovyy kodeks i robitnychy rukh v Ukraini [Elektronny resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/05/21/6964952/>.
18. Popova V., Popov V. Realiyi ta perspektivy ekonomichnoho zrostantnya v Ukraini // *Ekonomika Ukrainy*. – 2005. – №6. – S.23–29.
19. Viddil ekonomichnoyi ta sotsial'noyi stratehiyi NISD. Shchodo priorytetnykh napryamiv reformuvannya zarobitnoyi platy v

Ukrayini [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.niss.gov.ua/monitor/Monitor1_72/01.htm.

20. Chornyy A. V., Paskar M. O. Analiz zaborhovanosti iz vyplaty zarobitnoyi platy za vydamy ekonomichnoyi diyalnosti [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/chorniy-a-v-paskar-m-o-analiz-zaborhovanosti-iz-viplati-zarobitnoyi-plati-za-vidami-ekonomichnoyi-diyalnosti-u-chernivetskiy-oblasti/>.

21. Indeks inflatsiyi v Ukraini 1991–2014 rr. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://profimeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=875>.

22. Kupets O. V. Bezrobittya v umovakh reformuvannya ekonomiky Ukrainy // Naukovy zapysky NaUKMA: Ekonomichni nauky. – 2000. – T.18. – S.31–38.

23. Bartsos V. V. Kontsepsiya derzhavotvorennia yak reformator's'kyi antykrizovyy dokument Narodnoho rukhu Ukrainy v sotsial'no-ekonomichnyi haluzi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://vuzlib.com/content/view/1909/52/>

24. Politychna systema i hromadyanske suspilstvo: yevropeyski i ukrayinski reali / zah. red. A. I. Kudryachenko. – K.: NISD, 2007. – 396 s.

25. Vasylenko S. Zahublena mazhoryarka. Yak polityky pidlashtovuvaly pid sebe vybory [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/25/87099/>.

Bidochko L. Ya., graduate student of the Department of Political Science, National University of «Kyiv–Mohyla Academy» (Ukraine, Kyiv), bidochko.lesia@gmail.com

Leftist politics in Ukraine (1990's): economic and non-economic factors

From the viewpoint of Western political tradition, the most problematic part of Ukrainian politics is its left wing, which currently is practically obsolete. Analyzing the historical causes of this situation, we use the theoretical and methodological tools of the school of cultural materialism. Based on the peculiarities of this paradigm, we follow the postulate that infrastructure, mode of production and reproduction, operates as the primary variable in determining cultural development: it has influence on structure, while structure exerts little influence upon infrastructure. Ukraine's socio-economic development in the 1990's was characterized by a decline in infrastructure indicators and radical structural transformation. The decline in the share of the public supplementary product of the lower social strata has inevitably led to an increase in social discontent, one form of which was the vote for left-wing opposition to the government course. In the national elections of 1994, 1998, 1999, left political parties have demonstrated impressive results and some positive dynamics. Next, we analyze the factors that limit the growth of electoral support and the political power of the left parties. In addition to social status, national identity was one of the aspects that determined electoral preferences of voters in independent Ukraine. For the left, it was a «finger cuffs» situation: for instance, CPU gained voices in Donbas region, but its electoral support in Galicia was rather weak. Restriction of the conversion of social frustration into political dividends of the left parties could be reached by certain mechanisms of representative democracy, which were partly under the control of the ruling circles, the beneficiaries of market transformations. Particularly in the case of Ukraine, this was supposed to be the support of the executive power to maintain the majority system of parliamentary elections. Ukrainian situation confirms theoretical assumptions about the increasing role of both structural and infrastructural factors in the life of industrial societies: infrastructure remains the basis of social development in the industrial societies, but structural changes play an independent role, while superstructure (culture and ideology) enjoys a certain autonomy and exerts a «reverse effect» on material factors.

Keywords: cultural materialism, Ukraine's politics, economy, left, CPU, SPU, parliamentary elections, nationalism.

* * *

УДК 32.01(477)–05+94(477)–05

Гоцуляк В. М.,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і політології,
Хмельницький національний університет
(Україна, Хмельницький), gotsylak@ukr.net

Ідеї С. ПЕТЛЮРИ В ПРОЦЕСАХ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

В умовах політичних, військових протистоянь, загальної нестабільності та дезорганізації суспільства надзвичайно актуальним є встановлення загальних умов порозуміння між людьми, обґрунтування раціональних норм людської поведінки. Мирне співжиття людей різних національностей в рамках однієї держави – України – постає одним із головних гуманістичних і моральних імперативів сьогодення.

Завдяки зусиллям таких людей, як С. Петлюра, Україна відбулася як держава, як самостійний політичний організм з усіма атрибутами державності. Саме сильна, динамічна українська держава, яка має авторитет у світі, захищає свої інтереси, дбає про своїх громадян – є головною умовою подальшого розвитку української спільноти. Питання про роль держави, про ставлення особистості до політичної влади, що діє в Україні, до її окремих представників, надзвичайно гостро стоїть і сьогодні.

Ключові слова: антисемітизм, єврейські погроми, українська нація, українська державність, український соціум, національна і культурна єдність.

Історична пам'ять, притаманна українській спільноті, знання про історичні події 1917–1920 років, окреслення значущості ролі С. В. Петлюри в процесах національного державотворення сприяють тому, що сучасна українська людина усвідомлює свою національну ідентичність і прагне реалізувати її в різних формах соціальної та політичної творчості. Крім того, механізми історичної пам'яті виявляються досить ефективними, коли йдеться про розвиток таких суспільних інституцій, які репрезентують головні ідентифікаційні моделі української нації.

Можна стверджувати, що сам С. Петлюра належав до тієї когорти людей, які завдяки своїй різноманітній діяльності – політичній, військовій, просвітницькій – репрезентували головну ідентифікаційну модель сучасного українства, побудовану на утвердженні національної самосвідомості і захисті національних інтересів. Відомо, що ідентичність гарантує захищеність української спільноти, убезпечує її від загроз, сприяє подоланню відчуженості людини від держави.

Питання ідентичності – це, зрештою, і питання національної безпеки, збереження засад національного буття. Головна модель української ідентичності формувалася і реалізовувалася в роки боротьби української нації за незалежність, в непростий час національно-визвольних змагань, передусім в роки Української революції 1917–1921 років. Можна стверджувати, що підтримка у 1991 р. ідеї утвердження української незалежності стала закономірним результатом довгого і непростого руху української спільноти до своєї власної національної держави, яскравим свідченням необхідності усвідомлення потреби в національній ідентифікації.

Розмірковуючи про комунікативні підходи до аналізу сучасного суспільства, один з найвидатніших представників сучасної комунікативної філософії Ю. Габермас зауважує, що ефективним соціальний (політичний) лад буде тоді, коли індивіди діють з власними цілями та інтересами і в той же час створюють стійкі форми суспільної інтеграції. Важлива роль ним відводиться координації різних видів діяльності та взаємозв'язку людей в рамках соціального цілого. На його думку, саме комунікативна дія зосереджує в собі можливість координації соціальних і політичних планів, дій і, зрештою, суспільної інтеграції. Особливо це повинно виявляти себе у тих окремих життєвих формах і життєвих світах, котрі пов'язані щоразу конкретними традиціями та царинами інтересів [1, с. 28–30]. Повною мірою ці слова можна віднести і до способів організації українського світу.

Історично перспективною є така модель влади, відповідно до якої відбувається інтеграція зусиль індивідів навколо спільної мети, а функціонування різних інституцій спрямоване на забезпечення розвитку держави, захисту інтересів своїх громадян.